

YHTEISKUNTAOPIN KOE 19.9.2016 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Alla oleva vastausten piirteiden ja sisältöjen luonnehdinta ei sido ylioppilastutkintolautakunnan arvostelua. Lopullisessa arvostelussa käytettävistä kriteereistä päättää tutkintotoimikunta.

Yhteiskuntaopin kokeessa keskeisiä arvioinnin kohteita ovat oppiaineen opetussuunnitelman mukaisten sisältöjen hallinta sekä keskeisten yhteiskuntatiedollisten käsitteiden asianmukainen ja täsmällinen käyttö. Arvioinnin kohteena on myös kokelaan kyky tulkita ja arvioida kriittisesti yhteiskunnallisia ilmiöitä kuvaavaa informaatiota, tehdä siitä päätelmiä sekä vertailla yhteiskunnallisia kysymyksiä koskevia tulkintoja ja ottaa niihin perustellusti kantaa. Moniosaisissa tehtävissä eri osien maksimipistemäärät voidaan ilmoittaa tehtävänannon yhteydessä, mutta vastaus arvioidaan kuitenkin kokonaisuutena.

Vastauksista käy ilmi, että kokelas ymmärtää yhteiskunnan rakenteen ja toiminnan historiallisesti kerrostuneena ja muotoutuneena kokonaisuutena. Hän tuntee suomalaisen yhteiskunnan poliittisen, sosiaalisen, taloudellisen ja oikeudellisen rakenteen sekä niihin liittyvät keskeiset teoriat ja käsitteet. Suomalainen yhteiskunta osataan sijoittaa kansainväliseen ja globaaliin yhteyteensä, johon kuuluu jäsenyys Euroopan unionissa ja sen vaikutukset. Kokelas osaa operoida yhteiskuntaopin keskeisillä käsitteillä, joita ovat valta, vaikuttaminen, vastuun ja oikeudenmukaisuuden käsitteet, talouden toiminnan perusmekanismit ja termit sekä julkista vallankäyttöä ja oikeusjärjestelmän toimintaa ohjaavat periaatteet.

Kokelas osaa hahmottaa yhteiskuntaa koskevan tiedon lähteitä sekä arvioida niiden luotettavuutta. Aineistotehtävissä hän osaa arvioida ja hyödyntää tekstejä ja muita aineistoja kriittisesti. Hän osaa käsitellä ja tulkita yhteiskuntaa ja talouden toimintaa koskevia tilastoja, joita esitetään sanallisesti, numeerisesti ja graafisesti. Pohdintatehtävissä ja tiedollisia ristiriitoja sisältävissä tehtävissä kokelas osoittaa ymmärtävänsä yhteiskuntaa koskevaan tietoon sisältyvän teoreettisuuden ja tulkinnallisuuden sekä syy-yhteyksien monitahoisuuden ja kompleksisuuden. Hän osaa muodostaa itselleen perustellun näkemyksen ristiriitaisista ja arvosidonnaisista yhteiskunnallisista ja taloudellisista kysymyksistä. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota kokelaan valmiuteen rakentaa tiedoistaan jäsenyksiä kokonaisuuksia, kykyä erottaa olennainen ja epäolennainen tieto toisistaan sekä kykyä hyödyntää vastauksessa ajankohtaista tietoa.

Tehtävä 1

Tyydyttävässä vastauksessa voi mainita joitakin yleisiä syitä väkiluvun pienenemiseen, esimerkiksi epäsuotuisa väestörakenne ja työpaikkojen väheneminen. Kun yhä enemmän asukkaita muuttaa pois paikkakunnilta, missä väkiluku laskee, kasvukeskuksiin puolestaan tulee yhä lisää väestöä. Kasvukeskuksille tämä merkitsee lisää työvoimaa, mutta myös kunnallisten palvelujen kasvavaa kysyntää. Paikkakunnilla, missä väkiluku pienenee, myös sinne jäävien palvelutaso laskee. Uhkia ovat esim. koulujen sulkeminen, tyhjät asunnot, mutta toisaalta myös halvat asuntojen hinnat.

Kiitettävässä vastauksessa eritellään yksityiskohtaisemmin väkiluvun pienenemisen syitä: esim. paikkakunnan elinkeinoelämän taantuminen ja yritysten lakkauttaminen, epäsuotuisa ikärakenne sekä muut houkuttelevammat kilpailevat paikkakunnat. Esimerkkeinä voidaan mainita myös kuntien erilainen markkinointipolitiikka, tonttipolitiikka, veropolitiikka ja hyvinvointipolitiikka. Kasvavan ja monipuolisen työvoiman ansiosta kasvukeskuksissa myös mm. veronmaksajien määrä kasvaa ja näiden ostovoima paranee. Toisaalta vaatimukset palvelutason parantamisesta (opetus, sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut, kulttuuri ja vapaa-aika) kasvavat. Asuntomarkkinoita uhkaa ylikuumeneminen.

Tehtävä 2

Tyydyttävässä vastauksessa tarkastellaan sekä valtiontaloutta että kotitalouksia ja viitataan kuvion tietoihin, kuten tehtävänanto edellyttää. Arvonlisäveron osuus oli 2014 noin neljäsosa, kiinteistöveron pari prosenttia ja henkilöasiakkaiden tuloveron yli puolet verokertymästä. Nämä suuruusluokat on hyvä tuoda esiin valtiontalouteen kohdistuvia vaikutuksia pohdittaessa. Vastauksessa esitetään joitain esimerkkejä siitä, miten erityyppiset verot rasittavat eri tavoin erilaisia kotitalouksia sekä ovat verottajalle eri tavoin ”varmoja” tulolähteitä. Esimerkiksi arvonlisäveron nosto on pienituloisille suurin rasitus, koska heillä tuloista suhteellisesti suurin osuus menee välttämättömään kulutukseen. Arvonlisävero on sikäli ”varma” tulolähde verottajalle, että suuri osa kulutuksesta on sellaista, josta kansalaiset eivät voi tai halua tinkiä, vaikka tulot vähenisivät. Ansiotuloveron keventämistä perustellaan usein väitteellä, että verotuksen keventäminen kannustaa kansalaisia lisätöihin ja siten lopulta lisää maksettujen tuloverojen kokonaismäärää.

Kiitettävässä vastauksessa pohditaan useampien esimerkkien avulla ja vaikutuksia monisyisemmin tarkastellen erilaisten kotitalouksien asemaa erityyppisten verojen maksajina ja julkisen vallan taloudellisia motiiveja suunnata verotus tietyllä tavalla. Esimerkiksi kiinteistövero on verottajalle ”varma” tulolähde sikäli, että kansalaisten on asuttava jossain eikä kiinteistöä voida siirtää ulkomaille kuten yritys. Yhteisöjen tuloveron nostamisen on saatettu pelätä ajavan yrityksiä pois maasta. Vastauksessa tuodaan esiin, että joidenkin verojen laskemisella voi periaatteessa olla dynaamisia vaikutuksia siten, että sen verotyypin kertymä tai koko verokertymä kasvaa, mutta yleisesti ottaen jonkin verotyypin kertymän laskua tulee yrittää kompensoida kasvattamalla jonkin muun verotyypin kertymää.

Tehtävä 3

Tyydyttävässä vastauksessa esitellään eri yritysmuodot: toiminimi, avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö, osakeyhtiö ja osuuskunta. Vastauksessa pohditaan näiden keskeisiä eroja yrityksen omistussuhteissa, päätöksenteossa sekä yrityksen perustajien velkavastuussa.

Kiitettävässä vastauksessa eritellään tarkemmin kunkin yritysmuodon omistuksen ja hallinnon erityispiirteitä ja pohditaan, millaisten sääntöjen mukaan yhtiön omistajien osuuksien luovutus toiselle osapuolelle tapahtuu eri yritysmuodoissa. Vastauksessa käy ilmi osakeyhtiöiden ja julkisten osakeyhtiöiden ero ja osuuskuntien moninaisuus (kulutus-, tuotanto- sekä työosuuskunnat) ja se, että muista yritysmuodoista poiketen osuuskunnille voiton tuottaminen ei ole keskeinen toiminnan tarkoitus.

Tehtävä 4

Tyydyttävässä vastauksessa syntyvyyden muutoksia tarkastellaan jostakin näkökulmasta ja ne sidotaan lainaukseen. Kokelas ymmärtää, että muutoksen sekä syntyvyserojen taustalla vaikuttavat esimerkiksi maiden taloustilanne, sosiaaliturva ja maahanmuuttajaväestön osuus sekä väestön ikärakenne. Kokelas ottaa mainitsemiensa tekijöiden esimerkeiksi sekä maita, joissa kokonaishedelmällisyysluku on muuttunut vähiten, että maita, joissa se on pudonnut enemmän. Suomen tilannetta selittävät etenkin Etelä- ja Itä-Eurooppaan verrattuna parempi taloudellinen tilanne ja lapsiperheiden hyvä sosiaaliturva.

Kiitettävässä vastauksessa käsitellään selittäviä tekijöitä analyttisemmin. Erityisesti Espanjassa ja Kreikassa syntyvyyden pienenemistä selittää vaikea taloudellinen tilanne ja Itä-Euroopassa maahanmuuttajien vähäinen määrä. Pohjoismaissa on lapsiperheille melko hyvä sosiaaliturva. Ranskassa ja Isossa-Britanniassa taas on runsaasti maahanmuuttajia, joiden parissa syntyvyys on ensimmäisessä polvessa usein suuri. Kokelas pohtii lainauksen näkemystä maahanmuuttajien syntyvyyskäyttäytymisen mukautumisesta ja sen vaikutusta Euroopan maiden tulevaan syntyvyyteen.

Tehtävä 5

Kokelas tuntee avioliittolain ja rekisteröityä parisuhdetta koskevan lain keskeiset piirteet ja sukupuolineutraalin avioliittolain. Tyydyttävässä vastauksessa mainitaan esimerkkejä molempia puolisoita koskevista oikeuksista (esim. avio-oikeus) sekä velvollisuuksista (esim. elatusvelvollisuus). Myös sukunimen valinta avioliitossa on esimerkki puolisoitten tasavertaisesta asemasta.

Kiitettävässä vastauksessa tulee esiin, että aviopuolisoiden tasa-arvoa pyrkii lisäämään myös sukupuolineutraali avioliittolaki: kyse on erilaisten parisuhteiden tasa-arvosta sekä puolison nimikkeen käyttöoikeuden laajentamisesta. Puolisoiden tasa-arvon vahvistaminen on paljolti viime vuosikymmenten ilmiö. Sen yksi ilmentymä on myös aviopuolison raiskauksen kriminalisointi.

Tehtävä 6

Tyydyttävässä vastauksessa kokelas tarkastelee Maijan asemaa oikeudellisesta näkökulmasta. Työehdot sovitaan työsopimuksessa, joka perustuu alan työehtosopimukseen. Olennaista tässä on, mitä kirjallisessa työsopimuksessa on sovittu Maijan palkasta. Jos tulkintaeroja ilmenee tai työsopimus on työehtosopimuksen tai lain vastainen, Maija saa tukea työpaikansa luottamushenkilöltä ja ammattiliitolta, jos hän kuuluu liittoon. Nämä voivat tukea Maijaa saamaan asianmukaisen palkan.

Kiitettävässä vastauksessa tuodaan esiin, että Maija on toistaiseksi voimassa olevassa työsuhteessa ja siihen sovelletaan normaaleja irtisanomis- sekä purkamissääntöjä, jos joku osapuoli haluaa irtisanoa työsuhteen tai antaa aiheutta työsuhteen purkamiseen. Työntekijä ja työnantaja ovat sopijaosapuolia, joten työnantajan on annettava palkkaa koskevaan asialliseen kysymykseen vastaus. Työnantaja ei käyttyädy asiallisesti, mutta hänen tokaisunsa ei ole välttämättä vielä ikään tai sukupuoleen kohdistuvaa syrjintää.

Tehtävä 7

Tyydyttävä vastaus esittelee komission roolin lakialoitteen antajana. Yleisin menettely on tavallinen lainsäätämisyjärjestys, jossa parlamentin ja ministerineuvoston roolit lakialoitteen käsittelyssä ovat yhtä vahvoja. Parlamentti antaa valiokuntakäsittelyn jälkeen lakiesityksen ministerineuvostolle, joka voi joko hyväksyä lain tai palauttaa sen parlamentin käsittelyyn. Vastauksessa käsitellään määräenemmistöpäätöksiä ja yksimielisyysperiaatetta lain säätämisessä. Viimeaikaisten uudistusten tarkoituksena on ollut parlamentin roolin vahvistaminen ja toiminnan tehokkuuden lisääminen.

Kiitettävässä vastauksessa käsitellään tavallisen lainsäätämisyjärjestyksen (entinen yhteispäätös-menettely) lisäksi hyväksymismenettely ja kuulemismenettely. Hyväksymismenettelyssä parlamentti antaa puoltavan lausunnon esim. komission neuvottelemista kansainvälisistä sopimuksista tai uusien jäsenten hyväksymisestä. Ministerineuvosto tekee lopulliset päätökset, ja parlamentin on äänen enemmistöllä hyväksyttävä ne, mutta se ei voi muuttaa esitystä. Kuulemismenettelyä sovelletaan yksimielisyyttä edellyttävissä asioissa (esim. verotus). Siinä parlamentti ei voi estää ministerineuvostoa hyväksymästä säädöstä eikä muuttaa sitä. Parlamentti kuitenkin voi antaa lausunnon, jonka perusteella komissio päättää muuttaa esitystään.

Tehtävä 8

Turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan kuuluu valtion tai alueen ulkoisen sekä sisäisen turvallisuuden takaaminen. Tyydyttävässä vastauksessa käsitellään Euroopan puolustus- ja turvallisuuspolitiikkaan vaikuttaneita joitakin tekijöitä, kuten EU:n suhteita Venäjään, pakolaisongelmaa tai unionin yhteisen turvallisuuspolitiikan luomista.

Kiitettävässä vastauksessa analysoidaan turvallisuus- ja puolustuspolitiikan päämääriä tarkemmin (mm. terrorismin torjunta, joukkotuhoukseiden leviämisen estäminen). Rajavalvonnan roolin merkityksen analyysi (Frontex) sekä turvallisuuden rakentaminen myös EU:n ulkopuolisilla naapurialueilla kuuluvat kysymyksen piiriin. Vastaus voi käsitellä niin kriisienhallintaa kuin humanitaarisia toimia.

Tehtävä +9

a)

Vastauksessa tarkastellaan keskeisiä 2015 vaalien tuomia muutoksia eduskunnan kokoonpanossa ja puolueiden kannatuksessa: keskustan selkeä vaalivoitto ja nousu eduskunnan suurimmaksi puolueeksi; muita voittajia olivat vihreät ja RKP, jonka kansanedustajien määrä pysyi tosin ennallaan. Vihreät ohittivat Vasemmistoliiton edustajamäärässä ja ääniosuudessakin. Perussuomalaiset nousi eduskunnan toiseksi suurimmaksi puolueeksi mutta oli äänimäärältään maan kolmanneksi suurin puolue. Kokoomus menetti suurimman puolueen asemansa ja seitsemän edustajanpaikkaa, äänimäärältään se on kuitenkin toiseksi suurin. Kumpikin vasemmistopuolue kärsi vaalitappion, pahimmin SDP, joka putosi sekä edustajapaikoissa että äänimäärässä neljänneksi suurimmaksi puolueeksi.

b)

Tyydyttävässä vastauksessa tuodaan esille, että Perna oli oikeassa ennusteessaan, että neljän puolueen saadessa yli 15 prosentin kannatusosuuden niistä kolme muodostaa hallituksen ilman apupuolueita. Kolmen suuren puolueen edustajapaikat riittävät ilman apupuolueita enemmistöhallituksen tueksi. Perna erehtyi arviossaan, että kokoomus ja perussuomalaiset tuskin mahtuvat samaan hallitukseen. Tämä näkyy arviossa tulevan hallituksen kokoonpanovaihtoehdoista, joissa ei mainittu nykyistä keskustan, perussuomalaisten ja kokoomuksen hallituskoalitiota. Perna yliarvioi kokoomuksen ja perussuomalaisten Eurooppapolitiikan eron aiheuttaman esteen yhteistyölle.

Kiitettävässä vastauksessa tarkastellaan useampia syitä nykyisen kolmen puolueen hallituksen muodostamiseen: esimerkiksi edellisen monipuoluehallituksen heikko toimivuus, nykyisen hallituksen ideologinen yhdenmukaisuus (mukana olevat ovat kaikki porvarillisia puolueita), SDP:n ulosjättäminen ”yhteiskuntasopimuksen” nimellä kulkevien työelämäreformien eteenpäin viemiseksi.

c)

Tyydyttävässä vastauksessa käy ilmi, että hallitus muodostetaan yleensä eduskuntavaalien jälkeen. Suurimman puolueen johtaja saa eduskunnan puhemieheltä tehtävän hallituksen muodostamiseen niin kutsuttuna hallitustunnustelijana. Suomen poliittinen järjestelmä perustuu parlamentarismiin, jolloin hallituksen on nautittava eduskunnan luottamusta. Helpoimmin tämä saavutetaan enemmistöhallituksella, jonka puolueilla on eduskunnan enemmistö.

Kiitettävässä vastauksessa hallituksen muodostaminen kuvataan lähemmin: eduskunnan ja puhemiehen rooli, hallitustunnustelijan valinta ja tehtävät, hallitusohjelman laadinta sekä äänestys luottamuksesta eduskunnassa.

Tehtävä +10

a)

Tyydyttävässä vastauksessa kirjoitetaan korkovaihtelut auki kuvion olennaisiin piirteisiin keskittyen. Vuosina 2007–2008 korkojen lasku liittyi pankki- ja finanssikriisiin.

Kiitettävässä vastauksessa todetaan, että Fedin ja EKP:n ohjauskorot ovat liikkuneet ajanjaksolla samansuuntaisesti mutta Fedin koronmuutokset ovat edeltäneet EKP:n vastaavia ja Fedin korkojen vaihtelu on ollut suurempaa. Kiitettävässä vastauksessa tulee esiin korkojen laskun idea: sekä Fed että EKP pyrkivät vauhdittamaan rahan liikkumista laskemalla ohjauskorot alas.

b)

Koska Fed päätti pidättyä koronnostosta, luoton ottaminen säilyi edullisena. Tämä heijastui osakkeiden kurssiin, koska osakekauppoja tehdään runsaasti velkarahalla. Ohjauskoron pitäminen ennallaan oli signaali, että USA:n talous kaipaakaan vielä matalien korkojen vetoapua, ja tämä painoi dollarin arvoa alas suhteessa euroon.

Kiitettävässä vastauksessa nähdään, että kyse on USA:n ja EU:n talouksien keskinäisen kehityksen vertailusta ja sen heijastumisesta USA:n pörssikursseihin ja dollarin kurssiin.

c)

Keskuspankit seuraavat etenkin työttömyyttä ja inflaatiovauhtia, sillä ne kertovat, milloin talouskasvu kiihtyy. Korkojen nostaminen voi tapahtua liian aikaisin tai liian myöhään: liian aikaisin, jos taloudellinen toimeliaisuus on vielä haurasta ja luottojen kallistuminen jarruttaa investointeja ja kulutusta, ja liian myöhään, jos matalat korot sallivat yritysten ja kotitalouksien velkaantua liian pitkään, jolloin syntyy ns. kuplia.

Kiitettävässä vastauksessa tulee esiin, että keskuspankit pitävät 2 prosentin inflaatiota tavoitteena ja että ne seuraavat korkoratkaisuja tehdessään myös globaalin talouden tärkeitä tekijöitä, kuten syksyllä 2015 Kiinan taloutta. Kiitettävä vastaus tarkastelee sekä liian aikaisen että liian myöhäisen koronnoston vaaraa.